

ՇԻՐՎԱՆՁԱԴԵ

Չար ոգին

aegitas

Ալեքսանդր Շիրվանզադե Չար ոգին

http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=24431246

Չար ոգին:

ISBN 9781772467000

Аннотация

«Ցավագարը» վիպակում Շիրվանզադեն շարունակել է գավառական քաղաքի արհեստավորության սոցիալական ու բարոյական ողբերգության պատմությունը: Վիպակի հիմքում ողբերգական ճակատագիրն է ընկնավորությամբ տառապող մի աղջկա , որը դառնում է ամուսնու ընտանիքի նախապաշարումների գոհր: Ընտանիքի ու կնոջ հարցը Շիրվանզադեի ստեղծագործություններում ինչ-որ անջատ թեմա չէ, այլ հասարակության արատների քննադատության միջոցներից մեկը: Գրողը տարատեսակ է պատկերում տարբեր հիմունքներով ստեղծված ընտանիքների դրաման: Մի դեպքում նա ընդգրծում է հասարակական եւ բարոյական օբյեկտիվ պատճառներով քայքայվող ընտանիքի ողբերգությունը, մի ուրիշ դեպքում՝ դրամական գործարքներով ստեղծված անհավասար ամուսնության ծանր հետեւանքն այլ միջավայրից հարստության շրջանն ընկած կնոջ համար: Կանանց մի մասն ընդունում է միջավայրի «գույնը» եւ հանձնվում անատակության, մյուս մասի մեջ արթնանում է արժանապատվությունը, նրանք պաշտպանում են իրենց իրավունքը՝ հակադրվելով հասարակական բարքերին:

Содержание

I	4
II	15
III	23
Конец ознакомительного фрагмента.	37

Ալեքսանդր Շիրվանզադե Չար ոգին

I

Այն քաղաքը, ուր կատարվել է այս անգրքը, այժմ էլ այնպես աննշան է և աշխարհից մոռացված, որպես շատ տարիներ առաջ: Նրա բնակիչները աղքատ են, տները մեծ մասամբ ավերակ, փողոցները քարերի ու հողի կույտերով լի, տխուր, անայի:

Գեղեցիկ է միայն այդ քաղաքի բնությունը: Օդը քնքուշ է, երկինքը կապույտ ու պայծառ, շրջակա դաշտերը ծաղկազարդ, ձորերը հովասուն: Այնտեղ գարնանը գիշերը մինչև լույս երգում են սոխակները գավիթների բարձրագագաթ բարդիների վրա, իրանց գեղգեղանքը խառնելով տերևների մեղմիկ սոսափյունի հետ:

Մի խումբ երեխաներ, մի կիսավեր տան փլատակների վրա ցրված, վազվզում էին այս ու այն կողմ, ծիծաղում, աղաղակում, կենդանություն տալով կիսավեր քաղաքի անայի փողոցին: Նրանց մեջ կար և մի յոթ տարեկան աղջիկ, որին ընկերուհիները կոչում էին «Սիրուն» Սոնա: Ոտաբաց, գլխաբաց, մի ձեռին բռնած մի կտոր հաց, մյուս ձեռով ճակատի վրա սփռված ոսկեգույն մագերը ուղղելով, կանգնած էր մի հողաբլրի վրա և աղաղակում էր.

– Եկե՛ք, եկե՛ք, եթե կարող եք, ինձ բռնեցեք:

Նրա սևորակ աչքերը վառվել էին սև ադամանդների պես: Նա ուրախ էր, որովհետև ոչ ոք նրա պես վազել չգիտեր, Արդեն երեք-չորս անգամ պտտել էր բլրակի շուրջը, և խաղընկերները չէին կարողացել նրան բռնել: Արդարև, նա սիրուն էր: Արեգակը այրել և սևացրել էր այտերն ու քիթը, քարերը քերել էին ոտները և կոպտացրել, բայց, այնուամենայնիվ, սիրուն էր: Միրուն նույնիսկ այն երկու կտոր ցնցոտիների մեջ, որ հագիվ հագ ծածկում էին նրա մարմնիկը և որ չքավորների լեզվով կոչվում են «հագուստ»:

– Եկե՛ք, եկե՛ք, թե կարող եք, ինձ բռնեցեք...

Դարձյալ խաղընկերները հարձակվեցին նրան բռնելու: Նորից կամեցավ փախչել, բայց այս անգամ պատահեց մի բան: Մի քանի քայլ չարած, հանկարծ մի վայրենի ճիչ արձակեց և երեսնիվեր ընկավ հողաբլրի վրա: Ոչ այնպես, ինչպես սովորաբար ընկնում են նրա հասակակիցները և իսկույն ոտքի կանգնում: Նա ուղղակի թավալվեց ինչպես գնդակահար եղած մի փոքրիկ գագան, մոնչալով ստացած վերքից:

Խաղընկերները մի ակնթարթում մոտեցան նրան բարձրացնելու: Նա մի տարօրինակ շարժում գործեց: Ամենը սարսափած դես ու դեն ցրվեցին: Նրա ամբողջ մարմինն ու երեսի մկանունքները ընդարմացել էին: Աչքերը կիսաբաց էին, բիբերը խոշորացած և անշարժ: Բերանից հոսում էր փրփրալի թուքը թանձր շարավի պես: Նրա ձեռների բութ մատները, ինչպես ոլորուն պարան, ծովել

Էին դեպի ավերը և սեղմվել մյուս մատների տակ, իսկ ոտների ոլոքները ցցվել էին չորացած ընկույզների նման: Դեմքը առաջին վայրկյան դեղնեց, հետո սկսեց կապտել, մթագնել, վերջապես, բոլորովին կարմրեց: Շնչառությունը մի քանի վայրկյան ընդհատվեց, ապա վերադարձավ: Այս դրության մեջ մնաց մի բոպեի չափ: Հետո նրա ձախ երեսի մկանունքները սկսեցին ցնցվել, ապա ցնցվեց աջ երեսը, պարանոցը և այնուհետև – ամբողջ մարմինը: Այժմ նա շնչում էր արագ-արագ, ուժգին և, կարծես, հառաչելով:

Այս անսպասելի դեպքը ապշեցրել էր նրա խաղընկերներին: Տասը քայլ հեռու հավաքված, նրանք նայում էին իրանց ընկերուհուն: Բոլորի դեմքերի վրա նկարված էր և՛ երկյուղ, և՛ հետաքրքրություն: Ի՞նչ պատահեց սիրուն Սոնային: Մի բոպե առաջ վազվզում էր ամենից արագ, ինչու այժմ, գետնին թավալված, երկյուղալի շարժումներ է անում: Ո՞վ գիտե, քարով խփեցին նրան: Բայց ոչ ոք Սոնային ձեռ չէր տվել: Նա ինքն ընկավ, այս տեսան բոլորը:

«Սևիկ» Մարգարիտը վազեց Սոնայի ծնողներին լուր տալու: Տանը ոչ ոք չկար: Սոնայի հայրը շուկայումն էր, իսկ մայրը գնացել էր ուրիշների համար հաց թխելու: Նա շրջիկ հացթուխ էր: Ա՛ խ, եթե իմանար, ի նչպես նրա միակ գավակը, անտեր, անօգնական, ընկած է փողոցում, արեգակի տակ, ի՛ նչպես նրա մազերը գգգգվել են, փոշով ծածկվել և ի նչպես նա խրխտում էր վիզը կտրած գառնուկի պես:

– Գիժ-Դանելը, գիժ-Դանելը, – գոչեցին մանուկները միաբերան և մի վայրկյանում ցրվեցին այս ու այն կողմ:

Փողոցի ծայրից գալիս է մի մարդ, հաստ ու երկայն գավազանը կրծքի վրա սագի պես բռնած, բարձր ձայնով թուրքերեն երգելով: Նա ոտաբոբիկ էր և գլխաբաց: Նրա սևացած և բրդբրդոտ կուրծքը բոլորովին մերկ էր, այելխառն միրուքն ու մազերը կեղտոտ և փշերի պես ցցված: Նրա հագուստը բաղկացած էր հաստ կտավից կարած մի շապկից և կարճ անդրավարտիկից, որ ծածկված էին թանձր կեղտով: Ո՞վ չէր ճանաչում գիժ-Դանելին և չէր տեսել նրան: Օրը մինչև երեկո նա պտտում էր կիսավեր քաղաքի փողոցներում, մերթ ողբալով փլատակները, մերթ վազվզելով և երբեմն չորքոտանի ման գալով, որ ավելի վախեցնի վախկոտ մանուկներին և ծիծաղեցնի անվեհերներին:

Նա սոստեցավ Սոնային, բղավեց նրա վրա: Աղջիկը չվերկացավ, չշարժվեց: Դանելը զարմացավ, այն ո՞ր հանդուգն երեխան է, որ գիժ-Դանելից չի սարսափում: Եվ նայեց աղջկա երեսին: Այժմ Սոնայի ձեռներն ու ոտները չէին կծկվում, միայն նա շատ գունատ էր և զարմացած աչքերով մտիկ էր անում Դանելի երեսին: Նրա բերնի փրփուրը, խառնվելով գետնի փոշիի հետ, ցեխոտել էր երեսն ու մազերի մի մասը: Նա հանդարտիկ բարձրացրեց ծանրացած գլուխը և նստեց:

– Բեզ խփե՞լ են, – հարցրեց գիժ-Դանելը:

Սոնան լուռ նայում էր նրա երեսին: Նա իր մարմնի

մեջ գգում էր սաստիկ թուլություն: Ոչինչ չգիտեր այն հանկարծահաս հարվածի մասին, որ նրան թավալեց գետնին:

– Գլուխս ցավում է, – արտասանեց նա նվաղած ձայնով:

Գիժ-Դանելը խեթ-խեթ նայեց նրա երեսին, և հանկարծ սովորական բարկությունը փոխվեց մի անսովոր մեղմության:

– Մանիշա՛ կս, Մանիշա՛ կս, – գոչեց նա, – լավ միտս է, նա էլ չէր խոսում, չվերկացավ: Դու վերկաց, ես քեզ կօգնեմ:

Նա բռնեց Սոնայի բազուկներից և ոտքի կանգնեցրեց, հետաքրքրությամբ նայելով նրա աչքերին, հասակին, մազերին: Հետո նայելով իր չորս կողմը, այնպես որ, կարծես, վախենում էր տեսնեն, համբուրեց Սոնայի ճակատը, գրկեց նրան և բարձրացրեց:

– Է՛յ, լակոտներ, եկե՛ք, ցույց տվեք Մանիշակիս տունը, ես ասլան Դանելն եմ, պատառ-պատառ կանեմ, հում-հում կուտեմ:

Ուրիշ ժամանակ Դանելի այս սովորական սպառնալիքը կստիպեր փոքրիկներին անհետանալ: Այս անգամ, տեսնելով, որ նա հայրական խնամքով գրկեց ընկերուհուն, սիրտ առան, և առաջ գալով, ցույց տվին Սոնայի բնակարանը:

Փողոցի միջին մասում, երկու փոքրիկ տների մեջտեղ, երևում էր տասը քայլ երկայնությամբ մի պատ, որ կազմված էր միմյանց վրա առանց շաղախի դարսած քարերից: Երկու հնամաշ տախտակներ, իրարու հետ բևեռված, ծառայում

Էին դռան փոխարեն:

Գիժ-Դանելը, Սոնային գրկած, մտավ մի կեղտոտ բակ, որի խորքում գտնվում էր Սոնայի բնակարանը, գյուղական խրճիթի պես մի բան: Նա զգուշաբար բեռը դրեց խրճիթի դռների առջև և, դառնալով մանուկներին, հարցրեց.

– Այս երեխան մայր ունի՞: – Մայր էլ ունի, հայր էլ:

– Հաա՞: Մանիշակա մայր չուներ, մագերը այսպես էին, ճակատն էլ աչքերն էլ: Է՛՛յ, լակոտներ, այստեղից չհեռանաք մինչև նրա մոր գալը, իմացա՞ք, պատառ-պատառ կանեն, հում-հում կուտեն:

Նա շոքած էր Սոնայի առջև. հենվեց գավազանի վրա, որ բարձրանա: Այդ միջոցին խրճիթին մոտեցավ մի կին տեղական հագուստով, կոնատակին բռնած երկու թաժա հաց: Հակառակ քաղաքի սովորության, այդ կնոջ երեսը բաց էր, չնայելով երիտասարդ հասակին: Տեսնելով խրճիթի առջև խմբված մանուկներին, նա թույլ ձայնով արտասանեց.

– Էլի քամբախտը...

Բայց երբ նկատեց Սոնային, ձեռքերը թուլացան, հացերը կոնատակից վայր ընկան: Նա հարձակվեց իր աղջկա վրա, գոչելով.

– Էրեխա՛ ս, Էրեխա՛ ս...

Քրտինքը անձրևի պես թափվում էր երեսից: Այտերը այնչափ կարմրած էին, որ այրված աղյուսի էին նմանվում: Աչքերը լի էին արյունով, պարանոցը փքված, կոկորդի երակներն ուռած և կապտած: Այդ օրը հացթուխ Շուշանը մի քանի հարյուր անգամ գլխիվայր թեքվել էր վառ թոնրի մեջ:

Կրակը կիզել էր նրա այտերը և արյունը խփել գլխին:

– Դրսումը ընկած էր, ասլան Դանելը բերեր այստեղ,
– ասաց խենթը:

– Դրսո՞ւմ, ընկա՞ծ, – կրկնեց հացթուխը, – ինչո՞ւ էր ընկել:

– Բերանից փրփուր էր գալիս, կարմրել էր քեզ պես, ոտները տափին էր խփում...

Հացթուխը ընդհատեց խենթի խոսքը մի ճիշով: Նայեց Սոնայի ապուշ աչքերին և, կարծես, մի մոռացված բան մտաբերեց: Ջեռները բարձրացնելով, խփեց իր գլխին և բացականչեց.

– Վա՛յ նրա մորը...

Մի քանիսը Սոնայի խաղընկերներից, միմյանց խոսքը կտրելով, պատմեցին պատահած անցքի մանրամասները: Քանի նրանք պատմում էին, այնքան հացթուխի դեմքը փոխվում էր: Նա շարունակ գլխով հավանական շարժումներ էր անում ամեն մի խոսք լսելիս: Երբ բոլորը ուշադրությամբ լսեց, դարձյալ խորը-խորը նայեց Սոնայի երեսին և այժմ նրա կասկածը բոլորովին փարատվեց: Վերջին տարվա ընթացքում այդ երրորդ դեպքն էր, որ պատահում էր Սոնային: Առաջին և երկրորդ անգամ Սոնան տանն էր: Բացի ծնողներից ոչ ոք չտեսավ նրա դժբախտությունը: Իսկ այժմ փողոցո՞ւմ, խաղընկերների մո՞տ...

– Գնացեք, – գոչեց Հացթուխը, դառն սրտմտությամբ դառնալով մանուկներին ու աղջիկներին, – ի՞նչ բան ունեք

մեզ հետ, մենք անբախտ ենք: Դանել ապեր, գնա՛, ոչ որի չասես, եթե հոգի ունիս: Երեխա է, ընկավ, ի՞նչ անենք, ուրիշներն էլ ընկնում են... Ի՛նչ փրկուր, ի՛նչ կապտել, կարմրել, սուտ է...

Վշտացած կնոջ դառը խոսքերը Դանելին խորհրդավոր թվացին: Նրան խնդրում էին լռել, և նա զգաց, որ այս խնդիրը մի լուրջ իմաստ ունի: Նա ձեռով ծածկեց բերանը, մեջքից թեքվեց և, դառնալով երեխաներին, շնջեց.

– Սուս, ոչ որի... պատառ-պատառ կանեմ, հում-հում կուտեմ:

Հետո, գավազանը շարժելով, փախցրեց բոլորին և ինքն էլ նրանց հետևից դուրս գնաց, թուրքերեն երգելով,

«Չար որսորդի նետը մտավ Ի-մ ձագուկի սրտի մեջ...»

Հացթուխը գրկեց Սոնային, տարավ խրճիթի ներսը, հանեց սենյակի միջին պատի մեծ խորշից անկողին և սփռեց հատակի վրա: Պառկեցրեց այնտեղ հիվանդին և ինքն էլ նստեց նրա մոտ, իր խանդակաթ հայացքը հատելով նրա երեսին: Սոնան լուռ էր և տակավին ապշած նայում էր այս ու այն կողմ: Մոր հարցերին անորոշ պատասխաններ էր տալիս: Գանգատվում էր միայն, թե գլուխը ցավում է, հոգնած է, մարմնի վրա զգում է ինչ-որ ծանրություն:

Մի քանի րոպե անցած ներս. մտավ հացթուխի ամուսինը – պայտառ Ռսկանը և, կանգնելով աղջկա գլխի կողմում, հարցրեց.

– Ի՞նչ է պատահել:

Մոտ քառասուն տարեկան մի մարդ էր Ռսկանը,

միջահասակ և տգեղ: Նրա ձեռները, երեսը, պարանոցը ածուխի մրով սևացած էին: Սրա սրածայր քիթը ծածկված էր փոքրիկ արյունագույն բշտիկներով: Իսկ ականջների տակ, ծնոտի վրա երևում էին երկու կապտագույն բծեր, որ փոքրիկ աչքերի ու թավ ունքերի հետ միասին հրող ազդեցություն էր անում մարդու վրա:

Հացթուխը չնայեց նրա կողմը: Միայն աչքերը բարձրացրեց դեպի վեր և ձեռները տարածեց օդի մեջ: Նա երկնքից համբերություն էր աղերսում: Ոսկանը իր թերմաշ չուխայի տակից ձգեց հատակի վրա գույնզգույն թաշկինակի մեջ փաթաթած մի կտոր միս, ասելով.

– Վեր կաց, խորովիր, քաղցած եմ...

Տասնումեկ տարի էր հլու կինը չարչարվում էր այդ մարդու ձեռքին, ինչպես վաճառված ստրուկ: Միայն Ոսկանի գռեհիկ բնավորությունը չէր հացթուխին տանջողը: Հաճախ նա տուն էր գալիս հարբած: Այդ ժամանակ կնիկը նայում էր նրա փոքրիկ և դեղնագույն աչքերին: Վա՛յ նրան, եթե սխալ էր հասկացել այդ աչքերի իմաստը: Առանց այլևայլի իր մեջքի վրա պիտի ընդուներ կոպիտ պայտատի բռունցքի հարվածները:

Ծույլ ու պղերգ մարդը, կարծես, կնոջ վիշտը ավելի կատարյալ անելու համար մի սովորություն ևս ուներ: Օրվա մեծ մասը հորանջելով պտտում էր ուրիշների խանութները, պատահած տեղը ընդունելով սրանից նրանից մի բաժակ օդի: Այդ էլ բավական չէր: Նա բոլոր մեռելներին ուղեկցում էր մինչև գերեզմանատուն, երբ «մեռելախաց» ուտելու հույս

ուներ: Ամենից ավելի հացթուխին վիրավորում էր այս ձրիակերությունը: Չքավորի վիճակը այդ կնոջ սրտում չէր ոչնչացրել, ընդհակառակը, հիվանդության աստիճանին էր հասցրել պատվի գգացումը: Օրը մինչև երեկո քրտինքը երեսին կրում էր տաժանակիր աշխատանք իր ընտանիքի օրվա պարենը վաստակելու համար:

– Տեսնում ես ինչ օրի ընկավ երեխաս, – գոչեց հացթուխը, առաջին անգամ համարձակվելով իր կսկիծը բարկացկոտ ձայնով արտահայտել: – Կատարվեց չար երագս: Հայրդ նստած էր մի սև ձիու վրա, երեխայիս էլ դրել էր քամակին... գնում էին, գնում, չգիտեմ որտեղ... Ինչո՞ւ, նրա գերեզմանը տակն ու վրա լինի, ինչո՞ւ երեխայիս հետը տարավ.. Ընկնավո՞ր, տեր-աստված, ո՞ր մեղքիս համար...

Այս գանգատը արտասանեց մի այնպիսի ազդու կսկծալի եղանակով, որ Սոնան դարձրեց դեպի նա թախծալի աչքերը և սկսեց հանդարտիկ լաց լինել: Արտաստփի խոշոր կաթիլները գլորվում էին նրա գունատ այտերի վրայով և թրջում մոր կուրծքը: Կարծես, հացթուխի հուսակտուր խոսքերի մեջ գգաց և հասկացավ, թե ինչ պատուհաս էր եկել իր գլխին:

Ոսկանը սևացած մատներով երկաթյա ունելիքի պես ճանկեց՝ կոշտ ավելի նման միրուքը: Կնոջ խոսքերն ու աղջկա արցունքները ազդեցին նրա վրա: Նա արդեն հասկացել էր, ինչ չարաբաստիկ դեպք է տեղի ունեցել: Նա միայն հարցրեց.

– Էլի ո՞րտեղ ընկավ...

– Փո դոցում, ընկերների առաջ...

Տիրեց մի ճնշող լուծություն: Մայրը գրկել էր աղջկա գլուխը, աչքերը հառել առաստաղին և մտքում աղոթում էր: Սոնան դեռ լալիս էր, ձեռները փաթաթած մոր պարանոցին: Ոսկանը անցուդարձ էր անում յոթ-ութ քայլ երկայնություն ունեցող սենյակում: Նա կանգ առավ, մատները հանեց միրուքի միջից, թեքվեց, գրկեց Սոնային և համբուրեց նրա ճակատը:

Դա առաջին հայրական համբույրն էր այն օրից, երբ Սոնան կարող էր զգալ ծնողների համբույրը: Նա բռնեց հոր կոշտ ձեռը և սեղմեց շրթունքներին...

II

Այդ օրից «Միրուն Սոնային» ընկերուհիները այլևս չէին տեսնում փողոցում: Մայրը փակեց նրան տանը այն հասակում, երբ դեռ մի-երկու տարի մնում էր ազատ վազվզել դրացի աղջիկների հետ:

Կարող էր Սոնայի թշվառության լուրը տարածվել քաղաքում, այն ժամանակ նրա ապագան փչացած էր: Ո՛վ կհամաձայնվեր նրան կին առնել: Այսպես էր մտածում հացթուխը: Նա չէր հոգում, թե դիցուք Սոնայի ցավը հաջողվեց թաքցնելու մինչև նրա ամուսնանալը, հետո մի՞թե մի օր իրականությունը չպիտի հայտնվեր: Նա հույս ուներ աստծու գթության վրա և չէր ուզում հավատալ, որ իր գավակը բռնված է անբուժելի ախտով:

Դեռ մի տարի չէր անցել չարաբախտ օրից, Սոնան արդեն երկու անգամ ուշաթափվել էր: Վերջին անգամ ընկավ ուղղակի հոր գիրկը: Այդ միջոցին Ոսկանը ծալապատիկ նստած էր հատակի վրա: Նա նոր էր վերադարձել մի հարուստ մեռելահացից: Համբարձում աղային էին թաղում, մի՞թե կարելի էր քաղաքի առաջին մարդու հոգու համար «արքայություն» չմաղթել, նրա ազգականներին էլ «աստծով մխիթարվեք» չասել:

Նա կարծեց, թե Սոնան անզգուշաբար սայթաքեց և ընկավ: Ձեռի մի շարժումով բարկացած շպրտեց նրան մի կողմ:

Հիվանդը ընկավ սենյակի մեջտեղն ու սկսեց խրխտալ: Այն ժամանակ միայն հարբած պայտառը զգաց նրա ցավը: Նա վերկացավ, դրեց աղջկան իր ծնկների վրա, նայեց նրա ամուր փակված աչքերին, որ ծովել էին դեպի վեր և մտել ունքերի տակ: Նորից հիվանդին բաց թողեց դեպի հատակը և ինքը, երեսին խաչակնքելով, ետ ու ետ քաշվեց:

Օրը գարնանային էր: Բնությունը նոր նոր սկսել էր ծաղկել: Սենյակի օճորքի տակ բուն դրած ծիծեռնակները ճախր էին գործում սիրուն Սոնայի գլխի վրա, ծլվլալով և իրանց ձագուկների համար կերակուր որսալով: Արևի պայծառ ու դուրեկան լույսը տարածվել էր դեպի խրճիթի ներսը: Նրա մի շողը խազում էր հատակի վրա թավալված Սոնայի բաց ճակատին, որի շուրջը գանգուր ոսկեգույն մազերը կազմել էին մի սքանչելի պսակ: Դրսից լավում էին վազվզող աղջիկների և մանուկների ուրախ ձայները: Պատի տակ նստած էր հարբած պայտառը և, նայելով իր աղջկան, քթի տակ ինչ-որ մրթմրթում էր:

Երբ հացթուխը ներս մտավ, Սոնան արդեն սթափվել էր: Սենյակը աղմկվեց Շուշանի կսկծալի աղաղակով: Նա վազեց և հարձակվեց աղջկա վրա, կամեցավ գրկել և համբույրներով հեկեկար: Բայց Սոնան այնքան թույլ էր, որ մոր գրկում չկարողացավ շունչ քաշել: Գլուխը դրեց հատակին, կամացուկ արտասանելով: Մայրը գրկում էր նրան և, կատաղի համբույրներով երեսը ծածկելով, թևից բռնած դուրս էր տանում ու ասում.

– Տե՛ս աստծու լույսը:

Երբեմն նա Սոնային թույլ էր տալիս բարձրանալ խրճիթի տափակ հողային կտորի վրա, իսկ ինքը հսկում էր նրան արթուն աչքերով: Ամեն վայրկյան սպասում էր սարսափելի երևույթի կրկնվելուն: Սոնայի մի թեթև ճիշը, մի արագ շարժումը ցնցումն էր պատճառում նրան: Նայում էր հիվանդ աղջիկը այս կողմ այն կողմ, տեսնում էր միայն հարևան գավիթների թե՛նիները կամ կիսավեր տների պատերը: Շուտով ձանձրանում էր և խնդրում մորը ցած բերել իրան կտորից:

Բայց ժամանակը հետզհետե ստիպեց Սոնային ընտելանալ իր վիճակին: Մոր համառ մերժումները բոլորովին կոտրեցին նրա հույսերը երբևէ տեսնել իր ընկերուհիներին: Նա սկսեց ինքն իր համար գվարձալիքներ որոնել տանը: Մայրը բերում էր նրա համար գանազան լաթերի կտորներ: Սոնան կավից խաղատիկիներ էր շինում, հագցնում էր նրանց այդ կտորներից կարած գույնզգույն շապիկներ, դնում էր նույնպես կավից շինած մի տեսակ պատվանդանի վրա և խաղում նրանց հետ: Յուրաքանչյուր խաղատիկին ուներ հատուկ անուն, որ Սոնան ընտրել էր իր ընկերուհիների անունների մեջ: Նա խոսում էր ամեն մեկի հետ համաձայն այս կամ այն ընկերուհու բնավորության:

– Մարգարիտ, թևս մի՛ կծիր. Մանան, շապիկդ կեղտոտեցիր. Ի՛Ֆ, տափը մտնես, Ջավահիր, տես Ջառվարդը ի՛նչ խելոք է...

Օրեցօր նա հասունանում էր: Ինչպես ջերմոցի քնքուշ ծաղիկ, չնայելով բնական շրջանից անջատված լինելուն,

փակ մթնոլորտի մեջ աճում էր և հետզհետե ստանում բնությունից սահմանված բոլոր ձևերն ու գեղեցկությունը: Մայրական փաղաքշանքները և գգվանքներն էին կազմում նրա կյանքի ամենակենսատու հյութը: Ծծում էր այդ հյութը ամբողջ հոգով և նրա մանկական սիրտը լեցվում էր որդիական սիրո ու երախտագիտության գգացումներով: Այլևս չէր տխրում, այլևս չէր ձգտում դեպի փողոց: Ձանձրալի էին նրա համար այն ժամերը, երբ մայրը տանը չէր, որ խաղատիկիները բազմեցնեին նրա առջև, ցույց տար յուրաքանչյուրի գգեստը, ուրախանար նրա հետ:

Կար և՛ մի ուրիշ անձ, որ ուրախակից էր Սոնայի ուրախությանը և վշտակից նրա վշտին, ո՛վ գիտե, գուցե ոչ պակաս քան նրա մայրը:

Այն օրից, երբ տեղի ունեցավ տխուր անցքը, գիժ-Դանելը շաբաթը մի երկու անգամ մտնում էր հացթուխի գավիթը և հարցնում Սոնայի մասին: Մի զարմանալի հոգատարություն էր ցույց տալիս այդ փողոցային խենթը փոքրիկ աղջկա վերաբերմամբ: Կարծես, այն օրվա դեպքը պարտականություն էր դրել նրա վրա՝ հետաքրքրվել Սոնայի ճակատագրով, ինչպես մի փափկասիրտ արյունակից:

Սկզբում հացթուխը փորձեց թաքցնել նրանից իր աղջկա ցավը, մանավանդ, որ խենթը երբեք չէր հիշեցնում այդ մասին: Նա հավատացած էր, որ վաղուց Սոնայի ուշաթափվելը սոռացել են թե գիժ-Դանելը և թե աղջիկներն ու մանուկները: Բայց մի օր Սոնան ընկավ գավթի մեջ

խենթի ներկայությամբ, և այդ օրից անկարելի էր գաղտնիքը նրանից թաքցնել:

Գիժ-Դանելը ծանոթ էր այդ տեսակ ցավերին, կյանքում ընկնավորներ տեսել էր:

– Սուրբ է, – ասաց, երեսին խաչակնքելով, – տեսնենք ինչ մարգարեություն է անում:

Նա չոքեց Սոնայի առջև, պատկառանքով ականջ դրեց, բայց հիվանդի խրխոռոցից ոչինչ չհասկացավ:

– Դանել-ապեր, հիմա ամեն բան իմացար, – ասաց հացթուխը աղերսական ձայնով, – թող երկնքում աստված, երկրում միայն մենք իմանանք:

– Սո՛ւս, Մանիշակս քնած է, – շնչաց խենթը ձեռով ծածկելով իր բերանը:

Այդ վայրկյանին նրա դեմքն այնքան խորհրդավոր էր, որ հացթուխը կարիք չզգաց իր խնդիրը կրկնելու:

Այնուհետև խենթն ավելի հաճախ էր այցելում հացթուխի խրճիթը: Երբեմն գալիս էր պայտագործի հետ միասին: Թվում էր, Ոսկանը մի տեսակ համակրանք էր տաժում դեպի այդ անկոչ բարեկամը: Գուցե պատճառն այն էր, որ երբ պայտագործը հարբած էր լինում, խենթն էր նրա թևի տակ մտնում ու տուն բերում: Կամ գուցե այն, որ նա էլ Ոսկանի պես սիրում էր մեռելներին ուղեկցել մինչև գերեզմանատուն: Բայց ուղեկցում էր ոչ թե քելեխ սիրելուց, այլ ունեթ մի գաղտնիք, որ տակավին հայտնի չէր պայտագործին: Այսպես թե այնպես, նա Ոսկանի համար մի սքանչելի ընկեր էր: Նրանք միշտ միասին էին գնում գերեզմանատուն,

միասին ծալապատիկ նստում բաց օդի տակ, կանաչագարդ գետնի վրա սփռած սեղանի շուրջը, միասին «արքայություն» մաղթում հանգուցյալին և շատ անգամ միևնույն ամանից ուտում: Խենթն ինքը շատ քիչ էր խմում, բայց եռանդով կատարում էր իր բարեկամի խնդիրը – միմյանց հետևից լցնում էր նրա բաժակը, կրկնելով.

– Որսկան աղբեր, ներսդ տաքացրո՛ւ:

Երբեմն հանկարծ թողնում էր սեղանը և, գերեզմանաքարերի միջով ուստոստալով, հեռանում էր: Թե ո՛ր էր գնում – հայտնի չէր: Կես ժամ անցած՝ վերադառնում էր, գլուխը կրծքին թեքած, քթի տակ երգելով ինչ-որ տխուր երգ:

Ամեն անգամ նա մեռելահացից բաժին էր բերում Սոնայի համար – մի քանի խաշած ձու կամ մի կտոր միս, իսկ մեծ մասամբ բարակ լավաշի մեջ փաթաթած «հավա», որ այտուրից, յուղից և մեղրից պատրաստած մի տեսակ տեղական քաղցրավենի էր: Հացթուխը հոգով դեմ էր այդ բաժիններին, բայց ներում էր խենթին: Նա երախտապարտ էր համարում իրան այդ մարդու առջև և չէր ուզում ոչ մի բանով նրա սրտին դիպչել: Շատ անգամ հրավիրում էր խենթին ճաշի, նստեցնում էր իր ամուսնու մոտ և երկուսին էլ հավասար խոնարհությանբ ծառայում:

Իսկ Սոնան օրիցօր ընտելանում էր գիժ-Դանելին: Չկար այլևս առաջվա երկյուղը այդ մարդուց: Այժմ ծիծաղում էր իր նախկին ընկերուհիների վրա, որ այնպես փախչում էին Դանելից: Օ՛ո, նա բոլորովին գիժ չէ, բարի է,

խաղաղ, անվնաս: Բայց ինչո՞ւ համար է այնքան
ցավակցում Մոնային: Այս հարցը երբեմն Մոնային ձգում էր
մտատանջության մեջ: Առհասարակ նա հետզհետե դառնում
էր մտախոհ, մելամաղձոտ: Թվում էր, որ նրա փոքրիկ
գլուխը անգործ չէ, և շատ մտքեր են նրան զբաղեցնում:
Ամենից պարզ զգում էր մի բան, այն՝ թե կա մի ցավ,
որ թունավորում է իր մոր կյանքը: Ի՞նչ է այդ ցավը: Հոր
արբեցությունը, կոպիտ վարմունքը: Եթե այդ է, ինչու առաջ
նրա մայրը այնպես տխուր չէր, ինչպես այժմ: Նա չէր
զգում միայն իր սեփական ցավը, չզհիտեր, որ ինքն է մոր
թշվառության առաջին պատճառը: Այդ նրան ոչ ոք չէր
ասում: Մի անգամ, անգութ հարվածից հետո ուշքի գալով,
տեսավ իր մորը հեկեկալիս ու հարցրեց,

- Մա՛յրիկ ես հիվա՞նդ եմ:
- Չէ՛, որդի...
- Գլուխս էլի ցավում է. քնա՞ծ էի:
- Հա՛, որդի...
- Բաս ինչո՞ւ ես լաց լինում:

Հացթուխի լեզուն պապանձվեց, չկարողացավ
պատասխանել: Նա միայն գրկեց Մոնայի գլուխը և
համբուրեց նրա շքեղ մազերը, սպիտակ ճակատը, գունատ
այտերը: Ժամանակը թշվառ մորը հաշտեցնում էր իր վշտի
հետ: Նա տանջվում էր, բայց ոչ առաջվա չափ: Նա
բողոքում էր իր ճակատագրի դեմ, բայց և՛ օրհնում էր
նախախնամության կամքը:

«Ասում են, երբ աստված մեկին շատ է սիրում, նրան

շատ է տանջում, – մխիթարում էր ինքն իրան հուսահատ
բուպեներին, – ո՛վ գիտի, կարելի է աստված ինձ շատ է
սիրում»:

Նա ձգտում էր իր թշվառության համար արդարացուցիչ
պատճառներ գտնել: Շատ խիստ էր ճակատագրի վճիռը,
և չէր ուզում հաշտվել այն մտքի հետ, թե այդ վճիռը
կայացնողը կարող է, առանց մի մեծ պատճառի, լինել
այդքան անիրավ, այդքան անողորմ: «Աստված արդար է և
ողորմած», հնչում էին նրա ականջին այս խոսքերը, որ ամեն
օր լսում էր եկեղեցում: Մի՞ թե քահանան կարող է սուտ
ասել, մի՞ թե եկեղեցին կարող է խաբել:

– Մեղա քեզ, մեղա քեզ, – կրկնում էր հացթուխը ամեն
անգամ, երբ սրտում զգում էր կասկածի նշույլ, և այդ նշույլը
նույն վայրկյանին անհետանում էր, տեղի տալով խորին
հավատի զգացման:

III

Ամեն օր հացթուխ Շուշանը աշխատանքի գնալիս տեսնում էր խումբ-խումբ տղաներ և աղջիկներ, որոնք գրքերը կոնատակերին, աշխույժ-աշխույժ խոսակցելով, ուսումնարան էին գնում: Աղջիկների ուսումնարանը նոր էր բացվել: Հացթուխը լսել էր, որ այնտեղ բացի գրել-կարդալուց, սովորեցնում են սիրուն շալեր ու սփռոցներ հյուսել: Ախ, ի՛նչ լավ կլինի, որ Սոնան էլ այդ ուսումնարանը գնա: Թող նա էլ ուրիշների շարքն ընկնի, թող ոչ ոքից ետ չմնա, իր ծնողների մի հատիկ գավակն է:

«Ի՞նչ անենք, որ հայրը հարբեցող է, ես հացթուխ: Չեմ ուտիլ, չեմ խմիլ, բերանիցս կկտրեմ, երեխայիս համար գիրք կառնեմ, հագուստ կառնեմ»:

Այսպես էր մտածում Շուշանը, երբ Սոնայի հիվանդությունը դեռ չէր հայտնվել: Այժմ երևակայել անգամ չէր ուզում այդ երջանկության մասին: Ի՞նչ, որ ամբողջ ուսումնարանը իմանա՞ Սոնայի ընկնավոր լինելը: Չէ, ավելի լավ է նա ետ մնա իր ընկերուհիներից, քան թե նրանց ծաղրի առարկան դառնա: Թող բախտավոր մայրերի բախտավոր գավակները գրել-կարդալ սովորեն:

«Ինձ նման մի անբախտի աղջկան այնքանն էլ հերիք է, ինչքան մայրը գիտի...»

Եվ հացթուխը սկսեց Սոնային սովորեցնել այն, ինչ որ ինքը գիտեր, հոր հագուստը կարկատել, գուլպաներ հյուսել,

սենյակի պատերը և հատակը շաբաթը մի անգամ շիրայել, այսինքն ներկել տեղական կապտագույն թրջած կավով: Նա սովորեցնում էր Սոնային և՛ աղոթել: Ամեն առավոտ և ամեն երեկո արտասանել էր տալիս, «աստված, դու ինձ փորձանքից ազատես...»:

Շատ անգամ երեկոները Սոնան, ճրագի առջև նստած, գուլպա էր հյուսում մինչև ուշ գիշեր: Մայրը թախանձում էր նրան շոգնեցնել իր աչքերը: Իսկ հայրը պատվիրում էր հյուսել ու հյուսել, որ շուտով գույգը վերջանա: Եվ այս դեպքում աղջիկը հոր պատվերն էր կատարում: Վաղն ուրախ – ուրախ կհանձնի նրան մի գույգ նոր գուլպա, որ տանի շուկայում ծախի: Ի՞նչ անենք, որ գուլպաների գինը սովորաբար օղեվաճառին էր տրվում: Այդ Սոնայի գործը չէր:

Եվ այսպես, արբշիռ պայտագործը հարստահարում էր հիվանդոտ աղջկա աշխատանքը դեռ այն ժամանակ, երբ նրա մատները հագիվ հագ սովորել էին կտրել ու հյուսել: Քանի-քանի՛ անգամ այս պատճառով ընդհարումներ էին ունեցել մարդ ու կին:

– Չէ, դու խղճմտանք չունիս: Երեխասս մի շալ չունի ուսերին գցելու, ցրտից սրտում է, դու ամեն օր խմում ես նրա աշխատած փողով...

– Քո բանը չի, Սոնան իմս է, – պատասխանում էր պայտագործը: – Այնպես չէ՞, Սոնա, դու հորդ սիրում ես, չես թողնիլ, որ մի բանի կարոտություն քաշի:

Մանկահասակ աղջիկը, հավասար սիրով և գգվանքով

համբուրելով թե՛ մեկին և թե՛ մյուսին, վերջ էր տալիս իր ծնողների վեճին: Այնինչ այն օրից, երբ պայտագործի համար բացվեց եկամտի մի նոր աղբյուր – իր աղջկա ձեռքի վաստակը – նա ավելի ու ավելի ծուլանում էր: Միևնույն ժամանակ, ավելի ու ավելի պահանջող, քմահաճ և կոպիտ էի դառնում: Շատ անգամ տուն էր վերադառնում դատարկ ձեռներով և հրամայում իսկույն ուտելիք պատրաստել: Կինը երբեմն պատասխանում էր, թե տանը ոչինչ չկա, թե ինքն այսօր ոչինչ չի վաստակել:

– Պատճա՞ռը, – գոռում էր պայտագործը:

– Այսօր ինձ ոչ ոք հաց թխելու չի կանչել:

– Հոգիդ դուրս գա, գնա՛, ողորմություն հավաքիր, խոսքաղցած ապրել չի կարելի: Հը՛ւ, դու ասա, Սոնա ջան, մարդ քաղցած փորով կարո՞ղ է ապրել: Տեսնում ես, մայրդ ինչ աներես ու քարասիրտ է: Համ ասում է տանն ուտելու բան չկա, համ էլ ինձ չի թողնում գերեզմանատուն գնամ մեռելահաց ուտելու...

– Օրիցս դեն ուր ուզում ես – գնա՛, կե՛ր, խմի՛ր, քո բանը պրծած է:

– Որ մեռել չկա, ո՞ր գնամ:

Այս խոսքերը պայտագործը արտասանում էր այնպիսի եղանակով, որ կարծես, մարդիկ չէին մեռնում հենց նրան քաղցած թողնելու համար:

Մի անձրևային օր նա ճաշի միջոցին ներս մտավ աչքունքը կիտած: Երեք օր էր չէր խմել, ուտի սաստիկ վատ տրամադրության մեջ էր: Իսկ քրիստոնյաները երդվել

Էին չմեռնել, և Ոսկանը անիծում էր բոլոր կենդանի հարուստներին: Սոնան խրճիթի առջև ծալապատիկ նստած, կարկատում էր հոր հնամաշ արխալուղը: Ուրախացավ հորն արթուն տեսնելով:

— Մայրդ տա՞նք չի:

— Չէ՛:

— Վե՛ր կից տեսնեմ, ի՞նչ ես տալիս ուտելու:

Սոնան մտավ խրճիթ և այնտեղից բերեց, հաց, պանիր և մի քիչ կարագ:

— Դա ի՞նչ է, — ասաց պայտագործը, ծուռ-ծուռ նայելով Սոնայի բռնած սկուտեղին, — շատ հարկավորս է քո կարագը: Փա՛հ, երեք օր է չեմ խմել, սիրտս էլ չոր-չոր բան է ուզում, մի կտոր ձուկ կամ միս, իսկ դա ինձ կարագ է տալիս, այն էլ ծոփ աչքի չափ: Դե՛նք տար...

Սոնան վշտացավ: Կարագը իր բաժինն էր, պահել էր հատկապես հոր համար: Սկուտեղը ձեռին՝ նայում էր պայտագործին այնպիսի դեմքով, որ, կարծես, ոտից գլուխ մեղավոր էր նրա առջև:

— Դու ինձ ա՛յն ասա, Սոնա ջան, մայրդ փող ունի: Չարցր Սոնային նեղը գցեց: Գիտեր, որ մայրը պատի մեծ խորշի մեջ թաքցրած ունի մի քանի արծաթի ու պղնձի դրամներ: Դա հացթուխի սեփական վաստակն էր: Կոպեկ-կոպեկ հավաքել էր, և Սոնան չգիտեր ինչու համար:

— Չը՛մ, ինչո՞ւ չես պատասխանում, ասա՛, մայրդ փողից-բանից ունի՞...

— Չեմ իմանում:

– Դրուստն ասա:

– Չեմ իմանում, – կրկնեց Սոնան, աչքերը անգիտակցաբար դարձնելով դեպի այն խորշը, ուր թաքնված էին մոր կոպեկները:

– Ի՞նչ ես դես ու դեն մտիկ անում, դրուստն ասա, սուտ ասելը մեղք է:

Այո՛, տասներկու տարեկան աղջիկը շատ անգամ էր մորից լսել, թե սուտ ասելը մեղք է, թե սուտ ասողին աստված պատժում է: Եվ նա երբեք սուտ չէր ասել: Բայց գիտեր և այն, որ գողությունն էլ մեղք է և ավելի մեծ մեղք:

– Չեմ իմանում, կա թե չկա, չեմ իմանում, – կրկնեց նա:

Ձայնը և դեմքի այլափոխվելը մատնեցին նրան:

– Սոնա, – գոռաց պայտագործը, – դու հորդ խաբում ես, այս տանից փողի հոտ է գալիս, ես քաղցած ու ծարավ եմ:

Սոնան տատանվեց: Նրա սիրտը տանջվում էր խղճի խայթից: Նա ինքն իր հետ կոպում էր. մի կողմից ստախոսություն մյուս կողմից գողություն: Մի կողմից հոր աղաչանքը, մյուս կողմից մոր դառն աշխատանքը, որի գնով ձեռք էին բերված այնտեղ թաքնված կոպեկները:

– Որ՞ը ընտրել:

– Ինչպես տեսնում եմ, մորդ հետ խոսք ես կապել ինձ քաղցած ու ծարավ թողնել: Դուք ինձ խաբում եք, տանջում եք: Որ այդպես է, Է՛լ իմ երեսը չեք տեսնիլ: Գնա՛, Սոնա ջան, գնա՛ քեզ համար ինձանից լավ հայր ճարիր:

Նա քայլերը բարկացած ուղղեց դեպի դուռը: Դա մի խորամանկություն էր, որ իսկույն ունեցավ ցանկալի

հետևանք: Ո՛չ. Սոնան ուրիշ հայր չի ուզում: Աշխարհի երեսին պայտագործից ավելի լավ հայր չկա: Նա մոտեցավ Ոսկանին, իր փոքրիկ ձեռներով բռնեց նրա կոշտ, սևացած ձեռը, համբուրեց և արտասվեց: Հետո մոտեցավ պատի խորշին, կանգնեց մի քանի վայրկյան անշարժ և նայեց հորը: Ա՛խ, վատ բան էր ուզում անել, այդ ինքն էլ գիտեր և երկյուղից դողում էր: Բայց այնտեղ, սենյակի մեջտեղում, կանգնած էր հայրը, աչքերը ազահաբար հառած նրա երեսին: Եվ ի՛նչպես փայլում էին այդ աչքերը: Երևի պայտագործը արդեն գգում էր օղիի սքանչելի հոտը և վաղօրոք ճաշակում քաղցրություն:

– Մի՛ վախենար, Սոնա ջան, մի՛ վախենար, ես մտիկ եմ տալիս, հենց որ եկավ – կասեմ:

Սոնան սկսեց խորշի մեջ որոնել այն ցնցոտին, որ մայրը խնամքով թաքցրել էր անկողինների տակ:

– Ի՛նքդ վերցրու, – ասաց դողդոջուն ձայնով և գունատվեց, – ես վախենում եմ: Ա՛յ, այն կապույտ կապոցի մեջ է:

Պայտագործը շտապեց վերցնել կապոցը, ծանր ու թեթև արեց ձեռի ափի մեջ և դրեց արխալուղի գրպանը:

– Քեզ համար ծամոն կբերեմ, – ասաց համբուրելով աղջկան, և շտապեց դուրս:

Երբ նա անհետացավ, Սոնան վազեց սենյակի անկյունը, ընկավ երեսի վրա և սկսեց հեկեկալ: Նրա գեղեցիկ թիկունքները չթյա արխալուղի տակ ուժգին բարձրանում էին և ցած իջնում ալիքների պես: Նրա սպիտակ պարանոցը

ուռել ու դողդողում էր: Նա կողոպտեց իր սիրելի և խեղճ մորը, որ օրը մինչև երեկո արյուն-քրտինք է թափում մի քանի հատ հաց կամ մի քանի պղնձի դրամներ վաստակելու: Նա գողություն արեց, ինչո՞ւ, ո՞ւմ համար: Ա՛խ, մի՞թե բոլոր աղջիկների հայրերն այդպես են...

Արտասուքը սպառվեց, բայց վիշտն ավելի համակեց Սոնայի սիրտը: Նա խորհում էր իր անելիքի մասին:

Գիշերը ցերեկ կանի, չի ուտիլ, չի քնիլ, գուլպա կհյուսի, հորը կտա ծախելու, փողերը կդնի այնտեղ: Չէ՛, չէ՛, մայրիկին չի ասիլ, նա լաց կլինի. Սոնան թակվելուց չի վախենում, մայրը լաց կլինի: Ի՞նչ վատ բան է, տեր աստված, ի՞նչ վատ բան է գողությունը...

– Այս դռներն ո՞վ բաց արավ, – քեց Սոնան իր մոր ձայնը և սուկալով ոտքի թռավ:

Հացթուխը կոնատակին դրած էր սովորական երկու թաժա հացերը և ափի մեջ ամուր սեղմած մի քանի պղնձի դրամներ: Նա ներս մտավ թե չէ՝ պառկեց հատակի վրա, ծանր հառաչելով և արտասանելով.

– Փառք քեզ, աստված, որ ինձ նման խեղճերն էլ կարող են պառկել, հոգիս դուրս եկավ...

Ահա՛ նա, այդ խեղճ կինը, ի՛նչպես երեսն ու ձեռները այրվել են թոնրի կրակից, ահա՛, ում կողոպտեց Սոնան:

– Ինչո՞ւ ես տխուր նստել, մո՛տ եկ, Սոնա, ե՛կ մի քիչ ուտերս տրորիք...

Սոնան լուռ մոտեցավ մորը:

– Հայրդ եկե՛լ էր, էլի գնա՞ց, բան կերա՛վ: Սոնան

հառաչեց:

– Ինչո՞ւ ես հառաչում: Երևի, հորդ քեֆը լավ էր:

– Չէ, խմած չէր, քաղցած էր...

– Բաս ո՞րտեղ գնաց քաղցած փորով:

– Չեմ իմանում:

– Աղջի, դու լա՞ց ես եղել:

– Չէ, չէ, – կրկնեց Սոնան շտապով, երեսը մի կողմ դարձնելով:

Մայրը զգաց, որ անշուշտ մի բան է պատահել, և, իհարկե, կասկածեց, – թե ինչ կարող է պատահած լինել: Բայց նա մի խորը հայացք ձգեց Սոնայի աչքերի մեջ և այնտեղ չնկատեց այն տարօրինակ բթությունը, որ երևում էր ամեն անգամ «հարվածը» ստանալուց հետո:

– Սոնա, հայրդ քեզ վրա գոռացե՞լ է, թթու խո՞սք է ասել, ով գիտե, ծեծել է...

Այլևս Սոնան չկարողացավ իրան զսպել: Գլուխը թաքցնելով մոր գրկում, երկրորդ անգամ հեկեկաց, և այս անգամ ավելի ուժգին: Քանի մի րոպե անցած, նա անկեղծորեն խոստովանեց իր հանցանքը: Մի վայրկյան հացթուխը մոռացավ հարազատ զավակի թշվառությունը, հրեց նրան ուժով, կատաղեց և գոռաց: Նա մինչև անգամ ձեռը բարձրացրեց Սոնային խփելու: Բայց իսկույն ուշքի եկավ և, երկու ձեռները ծնկներին զարկելով, գոչեց.

– Քանդվի հորդ տունը:

Նա հայտնեց գողացված փողերի գաղտնիքը: Նա մտադիր էր գատկին մի գառ գնել, եկեղեցու դռների առջև

մորթել և աղքատներին բաժանել Սոնայի համար: Ուրեմն Սոնան իր «մատաղի» փողե՞րը գողացավ: Այս միտքը մասամբ թեթևացրեց աղջկա վիշտը:

– Ես մատաղ չեմ ուզում, – ասաց նա, կարծելով, թե դրանով կարող էր հանգստացնել մորը:

– Բաս որ գողություն ես արել, գո՛ղ ես, – գոչեց հացթուխը, մի քանի անգամ կրկնելով «գող» բառը:

Ավելի մեծ պատիժ չէր կարող լինել Սոնայի համար, քան այս հանդիմանությունը: Նրա մանկական անմեղ աչքերի մեջ փայլեց ահ ու սարսափ: Ինչպես երկշոտ նապաստակ թփի տակ, սեղմվեց սենյակի անկյունում, աջ ու ձախ նայելով: Կարծես, սպասում էր իր հանցանքի արժանի պատժին: Մայրը մոտեցավ, ձեռից բռնեց, չոքեցրեց երեսը դեպի արևելք և ասաց.

– Խաչակնքի՛ր երեսդ, ասա «մեղա աստծու», երեք անգամ. հա, այդպես, ասա. «աստված, այս անգամ բաշխիր, էլ չեմ անիր»: Դե լավ, վե՛րկաց, էլ չանես:

– Չեմ անիլ, – կրկնեց Սոնան, վաթաթվելով մոր պարանոցին:

Իրիկնադեմին պայտագործը տուն վերադարձավ ոտից մինչև գլուխ ցեխտոված: Ներս մտավ թե չէ, թավալվեց հատակի վրա: Հացթուխն այդ օրն առաջին անգամ հայհոյեց նրան լսելի ձայնով: Պայտագործը աշխատեց տեղից վերկենալ, նորից ընկավ, կրկին հենվեց ձեռների վրա, ոտքի կանգնեց և, բռունցքը բարձրացնելով, մոտեցավ հացթուխին: Կինը խույս տվեց, և մարդը իր հարվածի ուժգնությունից

նորից ընկավ հատակի վրա:

Այս այլանդակ տեսարանի միակ վկան, սենյակի մի անկյունում կուչ եկած, լուռ դիտում էր: Հանկարծ մի սուր ձայն արձակեց: Այդ վայրկյանին մատաղահաս աղջկա աչքին հարագատ հայրը թվաց իսկական գագան: Եվ ի՞նչ տարօրինակ գագան, ահագին, երկար ժանիքներով, ահռելի բերանով և սարսափելի աչքերով: Կարծես, այդ բերանը ահա ահա պետք է բացվեր և կլաներ թե՛ Սոնային և թե՛ նրա մորը:

– Վախենում եմ, վախենում եմ, – արտասանեց Սոնան, հեռու ու հեռու խույս տալով իր հորից:

Նա վազեց, մտավ պատի մեծ խորշը և գլուխը թաքցրեց անկողինների մեջ: Հացթուխը շվարել էր: Մոտեցավ աղջկան, բռնեց նրա գլուխը, նայեց երեսին: Հետո վազեց դուրս, սառը ջուր բերեց, սրսկեց երեսին:

Սոնան մի փոքր սթափվեց: Բայց ի՞նչպես գունատ էր, և ի՞նչպես դողում էր: Նա ընկավ մոր գիրկը, երկու ձեռներով ամուր սեղմեց նրա պարանոցը, կրկնելով.

– Մի՛ հեռանար, մի՛ հեռանար ինձանից...

– Անե՛ ծք քեզ, չար սատանա, անե՛ ծք քեզ, չար սատանա, – կրկնում էր հացթուխը, խաչակնքելով մերթ իր, մերթ աղջկա երեսը: – Կորի՛ր, – դարձավ ամուսնուն – կորի՛ր այս տնից, անասոված, անսիրտ, անհոգի, դու սպանեցիր երեխայիս...

«Ուտաբոբիկ թափառում եմ սար ու ձոր,

«Ես Քյարամն եմ, ինձ դրկեցին Ասլիից:
«Խաբար տարեք խեղճ աշուղիս հոր ու մոր,
«Սագս դրրկեն, ես վախճում եմ դունյայից...»

Այս ձայնը սթափեցրեց Սոնային: Նա մի վայրկյան գլուխը քարձրացրեց մոր կրծքից, ականջ դրեց ինչպես մի սոխակ, երբ քաղցր սուլոցի ձայն է լսում, հետո վազեց դուրս: Կարծես այնտեղից գալիս էր նրա համար մի երկնային օգնություն:

– Սոնա խաթուն, ե՛կ, ե՛կ, քեզ համար նշխարք եմ բերել:

Գիժ-Դանելը մի կտոր թղթի միջից հանեց նշխարքի մի փշրանք, դրեց իր շրթունքներին, հետո ճակատին և ապա տվեց Սոնային, ասելով.

– Հիսուս Քրիստոսի գորությունը քեզ պահի, պահպանի,, Բա՛հ, աղջի, ինչո՞ւ ես դողում, սպրդնել ես... Շուշան բաջի, Սոնա բալիս ի՞նչ է պատահել:

Հացթուխը, արտասուքը աչքերին, կանգնած էր խրճիթի շենքի վրա և նայում էր Սոնային ու խենթին:

– Գնա՛նք ներս, – ասաց խենթը, բռնելով Սոնայի ձեռից:

Աղջիկը խլեց նրանից իր ձեռը և հեռացավ խրճիթից:

– Բա՛հ, ումի՞ց ես վախենում, ասա, ես ցույց կտամ քեզ վախեցնողին, պատառ-պատառ կանեն, հում-հում կուտեն:

Հացթուխը բռնեց խենթի թևից և ներս տանելով ասաց.

– Նրանից է վախենում:

Սենյակի իրիկնային կիսախավարի մեջ գիժ-Դանելը ճանաչեց իր քելեխասեր բարեկամին:

– Կոնժել է ու ընկել. էհե՞. համը տանում է, էլ ես

նրան քելեխի շնմ տանիլ: Շուշան բաջի, երագ եմ տեսել: Տասնութ աժդահա դուրս եկան առաջս: Քյոռոզլին կանգնեց բուրջի գլխին: Ղոաթի բերանից կրակ էր դուրս գալիս: Ա՛յ այսպիսի մազեր ունեք, անունը Սոնա չէր, Մանիշակ... մեծ-մեծ քարեր էին ընկել, մեկը ճակատին, մյուսը – կրծքին: Մայրը հորումն էր: Գլխից արյուն էր գալիս: Ասլան Դանելը խեղճ մարդ էր, գլուխը քաշ դարգություն էր անում: Ասեղս առան, աչքս կոխեցին. մկրատս վերցրին, սիրտս կտոր-կտոր արին մահուդի պես: Սոնա խաթուն, Մանիշակ ջան, ինչու փախար ձեռքիցս... Էգուց կգնամ գերեզմանը տեսնելու, սիրտ չունիմ, սիրտս մեռավ... Շուշան բաջի, Սոնան լավ ազգիկ է, յա ալլա՛ հ գալիս եմ... Ֆարիա՛ դ, Ֆարիա՛ դ, տունդ տակնուվրա լինի...

Արտասանելով այս անկապ և օտարոտի խոսքերը. խենթը գավազանը օդի մեջ շարժեց և ոստոստալով դուրս վազեց,

Այդ գիշեր Սոնան գառանցում էր, ստեպ-ստեպ քնից գարթնելով: Մայրը «աղոթում էր» նրա վրա, սեղմելով նրա ուսերին և գլխին իր աջ բռունցքը, որի մեջ սեղմված էր մի բուռն աղ:

Արեգակը նոր նոր բարձրանում էր քաղաքի շրջակա լեռան հետևից, երբ Սոնան աչքերը բաց արավ: Որքան նման էր նրա դեմքի գույնը այն վաղ առավոտյան թույլ-դեղնագույն ճառագայթին, որ խրճիթի դռներով ընկավ հատակի վրա: Նրա մռայլ և անշարժ աչքերը նայում էին դեպի մի անորոշ տարածություն: Կարծես, մտքերը սավառնում էին հեռու:

Նրա գլխի կողմը նստած էր մայրը և թախծալի հայացքով նայում էր նրա շրթունքներին, որ տակավին սեղմված էին:

– Քեզ համար թուզ եմ գնել, – ասաց հացթուխը, կամենալով խոսեցնել աղջկան:

Սոնան մռայլ աչքերը դարձրեց դեպի մայրը: Մտաբերում էր երեկվա տեսարանը, հիշում էր իր սարսափելի հոր կերպարանքից: Մա սկամա նայեց հոր կողմը: Պայտագործը դեռ քնած էր ծանր և անհանգիստ քնով: Սոնան հագնվեց, մոտեցավ հորը, նայեց նրա երեսին: Այժմ գազանային ոչինչ չկար այդ դեմքի վրա: Ի՛նչ վախկոտ աղջիկ է Սոնան, ինչո՞ւ այնպես գոռաց: Ահա՛ շուտով կգարթնի պայտագործը: Սոնան նրա ձեռներին ջուր կածի, որ երեսը լվանա, կխոսի հետը:

Եթե չբարկանա, կաղաչի, կպաղատի, որ էլ մորը չծեծի, չկովի նրա հետ: Կասի, «Քեզ համար երկու օրը մի գուլպա կգործեմ, մի՛ ծեծիր, մի՛ գոռար, մի՛ կովիր...»

Պայտագործը զարթնեց սաստիկ գլխացավով:

Նախընթաց օրվա քեֆից հետո զգում էր անտանելի տխրություն: Մտաբերեց երեկվա իր վարմունքը և զգաց խղճի մի թեթև խայթոց: Կամեցավ Սոնային մի քիչ փաղաքշել և սրա համար դիմեց մի տարօրինակ կատակի: Ոլորեց իր միրուքը խողովակի ձևով, թելով կապեց, ծայրից քաշ արավ մի մեծ ավել, ուսերին տակնուվեր ձգեց ձմեռային մուշտակը, դուրս եկավ և կանգնեց խրճիթի դռների առջև:

Այդ միջոցին Սոնան, մեջքից թեքված, ավելում էր բակը: Դեռ նրա աչքի առջև էր երեկվա տեսարանը: Նա գլուխը

բարձրացրեց երեսին սփռված մագերն ուղղելու, տեսավ
հորը և սարսափեց: Ավելն ընկավ նրա ձեռքից, դարձյալ
լավեց մի սուր ձայն: Մոնան ցնցվեց և կողքի վրա տարածվեց
գետնին:

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.